
Grosuplje do leta 1909

PGD Grosuplje, zbornik 1909 - 2009

SLIKA ZGORAJ: Brinjski mlin v Valvasorjevem času (1669). Gradič zraven so pozidali pozneje.

SLIKA SPODAJ: Grosuplje na razglednici ob prehodu iz 19. v 20. stoletje.

Nekaj iz zgodovine Grosupljega in njegove bližnje okolice

Prazgodovina in antika

Kraji v okolici Grosupljega in samo Grosuplje so bili poseljeni že v bronasti dobi. Poreklo teh prednikov je sicer zavito v tančice, zato ne vemo, kakšne jezike so govorili. Vemo pa, kakšna je bila njihova materialna, in precej tudi, kakšna je bila njihova duhovna kultura. Naj za pokušino navedem samo nekaj najdišč:

- Nad Stransko vasjo oziroma nad brinjskim gradom je bilo v halštatski dobi, približno 500 let pr.n.š., prazgodovinsko gradišče, po katerem se je dolgo imenoval tudi hrib Gradišče.
- Po severnem delu občine je bila v času rimskega imperija speljana pomembna cesta, ki je povezovala Akvilejo in Sirmij ob spodnji Savi v Vojvodini. Skoraj po isti trasi sedaj teče vzhodni del avtoceste, imenovane Ilirika.
- Na Cerkvem hribu je bilo odkrito rimsko grobišče. Tu so nato postavili cerkev sv. Mihaela, ki je prvič omenjena v 14. stoletju, zraven pa so v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja postavili novo cerkev iz keramzit betona, s precej moderno arhitekturo za tiste čase.
- Na železniški postaji so ob gradnji železnice odkopali 14 rimskih grobov.
- Pri vasi Brvace je bilo prazgodovinsko gradišče.
- V bližini Hrastja so našli bronaste predmete iz halštatske dobe. Mimo vasi je potekala glavna cesta iz Emone v Neviodunum na istem mestu, kjer zdaj poteka avtocesta.
- Perovo – ob nekdanji rimski cesti so ob gradnji polovične avtoceste v petdesetih letih prejšnjega stoletja našli precej antičnih predmetov. V kraju je bila najdena tudi bronasta sekira izpred 3000 let.
- V rimskem času je severno nad Grosupljem še vedno potekala glavna cesta, ki se je že kmalu za Šmarjem odcepila proti Škocjanu in naprej proti Rašici ter skozi Luče na Krko.

Srednji vek

V srednjem veku je še vedno severno od današnjega naselja Grosuplje potekala glavna pot, ki se je tik pod Šmarjem odcepila proti Ponovi vasi in je svojo smer nadaljevala proti Rašici.

Kraji v začetku prejšnjega tisočletja niso bili prav gosto poseljeni. Ko se je državna tvorba pod vodstvom kralja Henrika IV. nekoliko utrdila, že najdemo nekaj zapisov o najstarejši naseljih v bližnji okolici. Nato so se začele načrtne kolonizacije, ki so trajale kar nekaj stoletij. Včasih so se odvijale pospešeno, večkrat pa so jih zaustavljale razne naravne nesreče in kuga. Poleg "velikih", "zgornjih" in "(po)novih" vasi se je pojavila tudi Stranska vas (Grosuplje).

1136

V Stični ustanovljeni cistercijski samostan je najstarejši in najpomembnejši na Slovenskem. V ustanovni listini je med drugimi omenjen tudi kraj Grosuplup. Istega leta je koroški grof Bernard Spanheim podaril Staro vas Stični. Brata Henrik in Majnhalm Višnjegorska pa sta podarila dve kmetiji na Blečjem Vrh. V drugih dokumentih sicer piše, da sta brata Majnhalm in

Henrik Pris (Višnjegorski) podarila tukaj celo štiri kmetije. Ena kraljevska kmetija pa je v tistem času predstavljala površino okoli 50 ha.

Na Kranjskem so se do 13. stoletja skoraj povsod do oblasti povzele staroplemiške rodbine tujega izvora – pri nas: Višnjegorski, Ortniški, Spanheimi, Auerspergi in drugi. Vsi so s seboj pripeljali svoje ministeriale (plemiče nižje vrste), ki so vedno bolj izpodirali koseze.

1229

Freisinška škofija je bila v naših krajih prav tako prisotna kot salzburska že vse iz časov brižinskih spomenikov. V tem letu pa se je znašla v precejšnjih težavah (območje nekdanjega selišča v Boštanju – In Gratez po Valvasorju – je bilo del klevčevskega gospostva freisinških škofov). To je izkoristil vojvoda Leopold iz rodu Babenberg. Pridobil je obširne fevde na Dolenjskem, ki jih je že poprej imel v rokah andeški Henrik. S temi fevdi se je Kranjska razširila do Save, med Mirno, Krko in Kumom.

Od 1239 do 1249

Po J. V. Valvasorju je bilo od 1230. do 1249. na Slovenskem 11 epidemij kuge.

1284

je stiški samostan dobil dve kmetiji na Brvacah, ki ju je daroval Albert Auersperg.

1294

so Majnclin Auersperg, njegova žena Diemota ter sinova Wolfgang in Herbart podarili eno kmetijo na Grosupljem. Kot darovalci Stični so se pojavili Baboniči (plemiči slovanskega porekla iz okolice Mostarja), pozneje bolj znani z imenom Blagaj in dodanim Ursini (Medved - zveza s papežem in freisinškim grbom).

Na začetku 14. stoletja

je na Slovenskem živelo le okoli 500.000 prebivalcev.

1305

V listinah se prvič omenjata Stranska vas in Jerova vas ter cerkev sv. Mihaela na Grosupljem.

1333

je Rainhard Prapreški za posmrtno dobro svoje duše podaril Stični dvor v Prapročah, kjer so svoje kmetije imeli tudi svibenski gospodje.

1365

Ob ustanovitvi Novega mesta so v grosupeljskem okrožju napravili veliko posestno zamenjavo. Rudolf IV. je v šmarski fari dal samostanu 2/3 desetini od skupno 81 kmetij. Istočasno je opat Peter zamenjal kmetijo na neznanem kraju z Wüschalich Gallom za travnik v Prapročah.

1443

Ena skupina Turkov je prodirala na Madžarsko, druga pa na

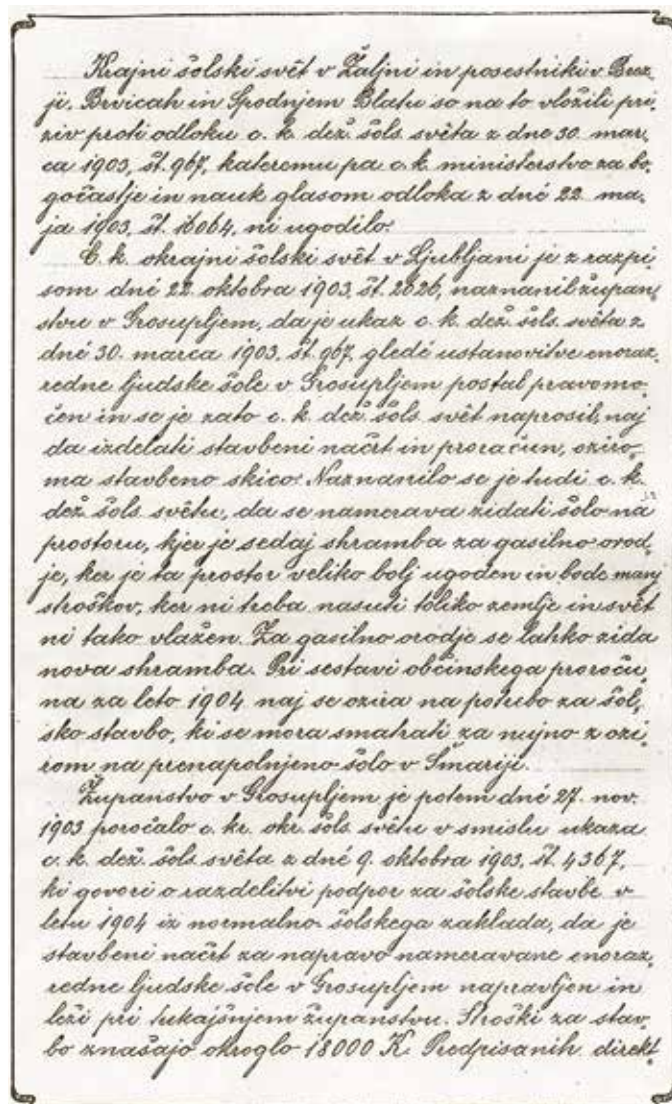
➤ Kranjsko po dolini reke Krke in prek Kočevske, nato so zavili čez ozemlje današnje občine Grosuplje in pridrli celo do Ljubljane.

1469

je med desettisočglavo turško vojsko ena skupina prodrla do Ljubljane. Njihov barbarski pohod je spet šel skozi Grosupeljsko kotlino. Izhodišče pohodov sta bili v glavnem Bosna in severna Srbija. Večino vpadov so naredili po istrskem in notranjskem Krasu, čez Belo krajino, Posavje med Zagrebom in Krškim ter v okolici Ormoža in Ptuja.

Vlada pa ni poslala vojaških okrepitev za obrambo pred Turki, pač pa je uvedla tako imenovani turški davek, vendar so ga namesto za obnovo dežele v veliki večini porabili za kritje cesarjevih dolgov. Deželni zbori so nato na dolgo razpravljali in uvajali nove davke predvsem za nenasitno najemniško vojsko.

Začetki gradnje šole v Grosupljem so med drugim močno povezani tudi z gasilstvom.

Del zapisnika c. k. okrajnega šolskega sveta v Ljubljani, v katerem omenja zgradbo gasilske shrambe, kar pomeni, da so Grosupeljčani že pred ustanovitvijo društva skrbeli za požarno varnost.

1471

Cesar in deželni stanovi so šele po velikem turškem navalu nekoliko resneje pristopili k obrambi pred Turki z gradnjo obzidij okoli cerkva, samostanov in gradov. Obveščanje ljudi so vršili s prižiganjem kresov, streljanjem s topovi in z zvonjenjem s cerkvenimi zvonovi.

1476

Turki so spet drli po dolini Krke in nato proti Ljubljani. En »krak turške nesreče« je odšel čez Bloke v Postojno, Vipavo, Trst, Gorico in po Soški dolini. Drug krak je šel proti (Škofji) Loki, do Trbiža, Beljaka in nato do Celovca, opustošil Podjuno in svojo uničevalsko pot nadaljeval spet čez Slovenj Gradec in mimo Celja. Ob povratku so šli še čez Podsredo, Planino, Šentjur, Šmarje pri Celju in Rogatec. Na Slovenskem so svoje krvave in roparske pohode uprizarjali kar tri mesece.

1477

Krško, Višnja Gora in Lož so bili povzdignjeni v mesta (tudi pravica do obzidja).

1480

Turki so spet ropali po Dolenjskem in čez Grosuplje prihrumeli do Ljubljane.

1493

S priporočilom stiških menihov o obrambi pred turško nevarnostjo so na Cerovem ob cerkvi sv. Nikolaja zgradili obzidje in v utrdbi več prostorov za shranjevanje živeža. Skrivali pa so se tudi različnih kraških jamah, ki jih je pri nas kar precej.

Koliko hiš, gospodarskih poslopij in drugega imetja pri nas je bilo uničenega od 15. do 17. stoletja zaradi Turkov, do zdaj ni nikjer izpričano z materialnimi dokazi. Vse, kar je bilo zapisano, je v urbarjih in nekaterih cerkvenih listinah, pa še ti se niso ohranili v celoti. Podatki pa vendarle govorijo, da je Dolenjska v tem času plačevala tri četrtine vseh davkov na Kranjskem. Zato lahko zanesljivo rečemo, da je bila Dolenjska pred turškimi vdori še posebej izpostavljena in da se je tudi zaradi dokaj velike brezbriznosti ostalih večjih evropskih narodov na naših tleh branila evropska kultura.

Novi vek

1549

Jakob Lamberg, deželni glavar in skrbnik deželne zakladnice (vicedom), si je na mestu nekdanje utrdbe oziroma cesarske hiše zgradil nov grad na Boštanju. Grad so gradili na nekdanjem selišču, ki je bilo po Črnologarjevih ugotovitvah dobro utrjeno. Gradili so do leta 1558. Bil je močno utrjen in je tipična renesančna gradnja.

Prav tako je v drugi polovici 16. stoletja Jakob Lamberg dal zgraditi brinjski mlin, ki je še danes ena najstarejših ohranjenih tovrstnih zgradb in ima še vedno precej ohranjenega mehanizma in opreme iz nekdanjega mlina, kljub temu da je prenehal delovati v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ker so regulirali strugo Grosupeljščice.

V ta čas sodita tudi gradnji novega gradu v Čušperku, ki je stal sredi vasi (Stari grad pa je ostal zapuščen) in lovskega dvorca Zavrh pri Spodnji Slivnici.

1588

so posodobili pošto s konjem in jo nato podaljšali od Ljubljane v Višnjo Goro (druga poštna postaja), Trebnje, Novo mesto in Karlovec. Sredi 18. stoletja so to cesto precej posodobili.

Izvor imena Grosuplje

Zgodovinski viri razkrivajo, da se ime Grosuplje prvič pojavi davnega leta 1136, bilo je zapisano kot GROSLUPP ali po Valvasorjevo Velike uplje. Pozneje sledi še več različnih zapisov – med njimi Grasslupp ali tudi Grazlup.

Ime ima kar 13 razlag in najbolj lahko verjamemo tisti, ki pravi, da je ime nastalo po pogrezljivem kraškem svetu »grezopolje«.

Lahko pa je tudi katerakoli druga od tistih 13 ne preveč dokončnih in posrečenih razlag. Ena od teh govori o nekem »razsutem naselju«, kar bi celo ustrezalo gručastim zasnovam starega Grosupljega na vzhodni strani Grosupeljsčice. Prav razsutost pa nekateri razlagajo v povezavi s Turki, ki naj bi Grosuplje ob svojih divjanjih večkrat razsuli – torej, podrli, požgali, uničili. Možna pa je tudi tista razlaga, ki govori o travnato zaobljenem hribu ali bližje zapisano grass (trava) in lob (zaobljen hrib).

1643

Ohranjen stiški urbar iz leta 1643-1649 govori o celotni stiški posesti, ki je bila razdeljena na sedem uradov. V urad »onstran gozda« je spadala llova Gora (Lamperg) pri Čušperku. »Hribovski urad« je obsegal kraje, ki so ležali nad navidezno črto od Luč, Zagradca, po sredini Grosupeljskega polja in Šmarja. Nad Polico so vključevali tudi naselja Javor in Prežganje. Drugih pet uradov je obsegalo posest izven meja današnje občine Grosuplje.

1786

Št. Jurij je postal kurija.

Od leta 1817

sta Grosuplje in Stranska vas rasla po številu prebivalstva vsako desetletje za 11 % vse do leta 1880.

1827

V Grosupljem je bilo le 48 zidanih zgradb, v Stranski vasi pa 20, ostale so bile lesene. Vaščani so se precej ukvarjali s pripravo čez stehanski klanec v Višnjo Goro, pa tudi sicer je bilo furmanstvo med Grosupeljčani in okoličani kar precej čislana dejavnost vse do prihoda železnice. Precej je bilo razvito tudi trgovanje z lesom. Po ostalih vaseh (Brezje, Brvace, Hrastje, Jerova vas in Perovo) pa je bilo še ravno toliko zidanih zgradb in morda še nekaj več lesenih. Grosupeljčani in okoličani so se večinoma ukvarjali s kmetijstvom, furmanstvom (pred njim pa tudi s tovarništvom) in opekarstvom. V okolici Šmarja so gojili tudi lan in konopljo.

Grosupeljska dolina ni bila problematična za prevoznike, ker je dokaj ravninska, »furmani« so počivali v Šmarju, ko so imeli Tlake za seboj, in v Višnji gori, ker je bil za njimi stehanski klanec, in obratno. Vendar je bila na pohodu že tehnična revolucija, ki je z izgradnjo železnice prihajala tudi v našo deželo.

1850

Vas Gatina je upravno spadala pod občino Višnjo Goro, cerkveno pa pod Šmarje, pozneje pod Žalno.

1857

V privatni hiši v Stranski vasi je bila organizirana prva šola. Učitelj Drago Krištof je poučeval otroke enkrat na teden. Nekaj otrok je hodilo v šmarsko šolo.

1864

so se začela pogajanja o železniški trasi Grosuplje – Žužemberk – Dolenjske Toplice – Črnomelj. Trajala so skoraj tri desetletja, preden so začeli graditi traso, vendar ne po dolini reke Krke skozi Žužemberk, ampak se je v Ivančni Gorici trasa podaljšala proti Radohovi vasi in naprej proti Trebnjemu in Novem mestu.

Že čez nekaj let so prav iz tega razloga furmani poskrbeli za prenovo ceste čez Krko in Žužemberk in že v tem času je skozi Grosuplje potovalo kar precej turistov. Za vse lačne in žejne furmane in njihove prisednike so poskrbeli v gostilnah na Stari pošti, pri Finžgarju, pri Koščaku, pri Rusu, pri Vodičarju in pri Tišlerju. Pozneje je zrastle še nekaj drugih gostiln, npr. pri Hlačmanu in pri Lampiču, pa tudi na samem kolodvoru. V brinjskem gradu so prenočevali razni letoviščarji, ki so prihajali celo iz Trsta, Pulja in Reke.

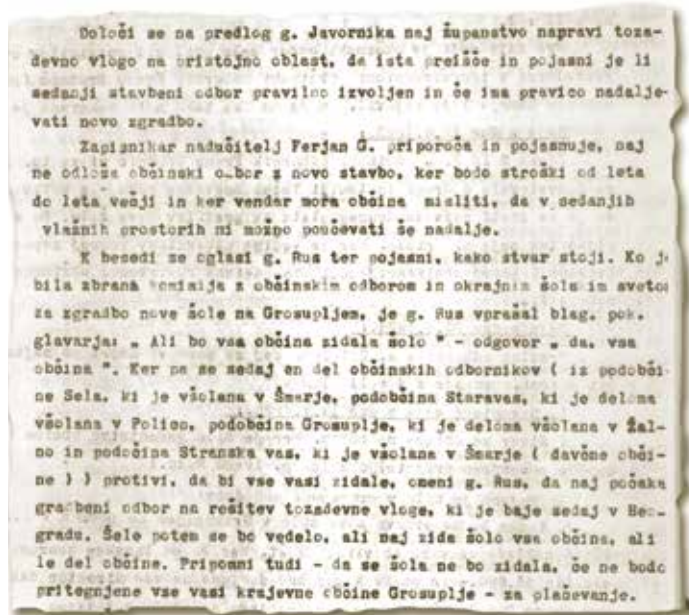
1869

Med blagajniškimi izdatki Občine Grosuplje pod zaporedno št. 29 je zapisano, da so prispevali za šolsko leto 1869/70 14 goldinarjev in 85 krajcarjev, leta 1870/71 18 goldinarjev in 75 krajcarjev, v letu 1871/72 pa 12 goldinarjev in 20 krajcarjev.

1870

V Grosupljem deluje tovarna Činkel – Tschinkel & Comp., ki je predelovala sladkorno peso in cikorijo. Precej močna zgradba je bila postavljena že v 18. stoletju. Po propadu firme 1887 je bila v njej 1903. prva redna šola v Grosupljem, pozneje orožniška postaja, po letu 1945 pa do okoli leta 1970

Čeprav je ustanovitev gasilskega društva v Grosupljem močno povezana s šolo, pa gasilci vseeno niso čakali križem rok na odločitev in razsodbo v sporu, ki ga je imela grosupeljska občina z okoliškimi kraji, ki niso želeli prispevati za gradnjo grosupeljske šole, saj so v svojih okoliših že imeli svoje šole.

Izsek iz zahtevka za razsodbo v sporu med občinama Grosuplje in Šmarje z grosupeljske občinske seje 7. 5. 1923 glede odločitve o gradnji nove šole v Grosupljem. Obrazložitev zahtevka je bila vložena v roke predsedniku g. dr. Edvardu Pajničju, višjemu sodnemu svetniku v pokojju šele 3. 12. 1934, ko so se okoliški kraji upirali plačevanju visoko naraslega kredita za grosupeljsko šolo.

Podatki o številu prebivalstva

(in stanovanjskih hiš):

LETO POPISA	1869	1869	1900	1910
ASELJE	prebivalcev	stanovanjskih hiš	prebivalcev	prebivalcev
Brezje	82	31	82	97
Brvace	52	13	61	55
Gatina	101	20	122	123
Grosuplje	151	31	183	198
Hrastje	77	11	63	51
Jerova vas	47	6	37	37
Perovo	76	14	96	88
Spodnje Blato	121	17	99	124
Spodnje Duplice	42	7	45	40
Stranska vas (*)	151	22	182	197
SKUPAJ	900	172	970	1010
	**	**	**	**

(*) Število je interpolirano glede na podatek iz
Krajevnega leksikona LR Slovenije, 1954

** Podatki so iz Krajevnega leksikona Slovenije, 1971

Pogajanja za gradnjo šole pa so predvsem z okoliškimi kraji trajala vse od leta 1903, celih 24 let - do leta 1927, ko so v Grosupljem začeli z gradnjo šole. Niso pa je zgradili v Grosupljem, ampak v Stranski vasi, na samem robu k.o. Stranska vas.

➤ sodišče in zemljiška knjiga, v letih od ustanovitve podjetja Kovinastroj pa tudi pisarne in del uprava tega podjetja.

Od leta 1880 do 1890

je zaradi izseljevanja število prebivalcev v Grosupljem in Stranski vasi padlo kar za 17 %.

1890 – 1900

je število prebivalcev v Grosupljem in Stranski vasi zaradi gradnje železnice naraslo kar za 37 %.

1893

28. 9. je bila odprta železnica proti Kočevju.

1894

7. 6 - Naslednje leto je bila odprta tudi proga proti Novemu mestu. S tem je bilo zgrajeno v Grosupljem železniško križišče s kurilnico za oskrbovanje in popravilo lokomotiv.

Na začetku 20. stoletja

je naselje Grosuplje (in Stranska vas) dobilo elektriko in še nekaj industrije in manjših obratov.

Pri Rogovili je bila nekoč tudi opekarna.

1903

»C.k. okrajni šolski svet v Ljubljani je z razpisom dne 22. oktobra 1903, št. 2626, naznanil županstvu v Grosupljem, da je ukaz cesarsko kraljevega deželne šolskega sveta z dne 30. marca 1903, št. 967., glede ustanovitve enorazredne ljudske šole v Grosupljem postal pravnomočen in se je zato c. k. dež. šolski svet naprosil, naj da izdelati stavbeni načrt in proračun, oziroma stavbeno skico. Naznanilo se je tudi c. k. dež. šols. svetu, da se namerava zidati šola na prostoru, kjer je sedaj shramba za gasilno orodje, ker je ta prostor veliko bolj ugoden in bode manj stroškov, ker ni treba nasuti toliko zemlje in svet ni tako vlažen. Za gasilno orodje se lahko zida nova shramba. Pri sestavi občinskega proračuna za leto 1904 naj se ozira na potrebo za šolsko stavbo, ki se mora smatrati za nujno z ozirom na prenapolnjeno šolo v Šmarju ...«

1908

(do 1945) so pri Ledarju strojili usnje. Strojarna je stala na mestu današnjega Javnega komunalnega podjetja Grosuplje.

1910

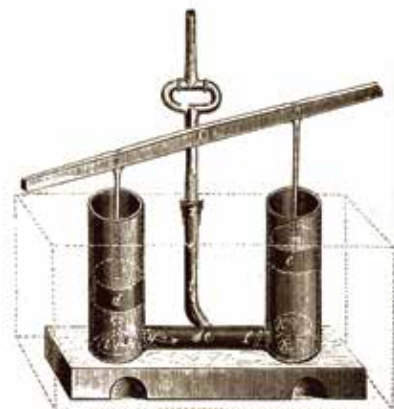
leta je bil na Grosupljem posajen lipov drevored od železniške postaje do Koščakove vile.

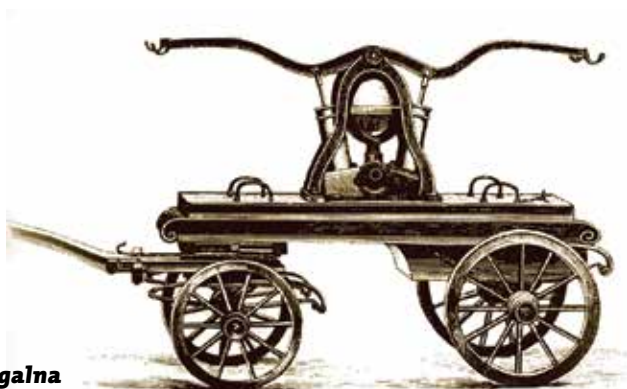
Gasilstvo nekoč - v svetu in pri nas

PGD Grosuplje, zbornik 1909 - 2009

Heronova buča

Ročna brizgalna

Na požar so gasilci oddirjali s konji. Bili so zelo hitri. Vendar so se mnogi konji v takih intervencijah pregreli. Zato so imeli gasilci in lastniki konj večkrat tudi velike težave.

Starodavno gasilstvo v nekdanjih civilizacijah in kulturah

V »rodovitnem polmesecu«

Nekdanji stari narodi v območju rodovitnega polmeseca (Bližnjega in Daljnega vzhoda) od Asircev, Babiloncev, Egipčanov, Perzijcev, pa celo Kitajcev, so se zoper ogenj borili na različne načine, ki so bili predvsem prilagojeni glede na njihove takratne možnosti in poznane iznajdbe.

200 let pred Kristusom je mehanik Ktesibios v Aleksandriji izumil prvo brizgalno, njegov učenec Heron pa je iznajdbo izpopolnil. Poimenoval jo je »sipfon«. Pri nas je poznana pod imenom Heronova buča. To brizgalno so nato uporabljali v Aleksandriji še 17. stoletij.

Stari Grki

so imeli organizirane po polisih svoje nočne čuvaje, ki so bdeli nad nesrečami, predvsem pa nad ognjem.

Rimljani

V 2. stoletju pred Kristusom so Rimljani imeli organizirano gasilsko službo, ki je spadala pod delokrog prometne policije. Leta 6 je v Rimu cesar Avgust organiziral poklicno gasilsko enoto. Poimenovali so jo »vigiles«, kar bi po naše prevedli nočni čuva(r)ji. Poleg poklicnih pa so bili v gasilstvo vključeni tudi prostovoljci iz različnih cehovskih združenj. Vsak ceh je imel svojega strokovnega predstojnika (magistra) in gasilskega načelnika (praefectusa). Imeli so tudi vaje v svojih društvenih domovih (sholah) ali pa v najetih društvenih prostorih (curiah). Naloge so imeli razdeljene na oddelke plezalcev, rušilcev, napadalcev, prinašalcev vode in podobno.

Rimski stavbenik Vitruvij je v Cezarjevem času nato izumil novo črpalno, ko jo je iz njegovih zapisov in risb leta 1518 »na novo odkril« Augsburžan Anton Plattner.

Preseljevanje narodov in prva mesta

Po propadu rimskega cesarstva poselitve Evrope ni bila prav posebej gosta. Po oceni naj bi na začetku prejšnjega tisočletja štela vsega skupaj 28 milijonov prebivalcev. Zaradi tega so se dokaj svobodno preseljevala razna ljudstva. Šele z nastankom mest, ki so običajno zrastle ob nekdanjih rimskih mestih, so se začeli pojavljati požarni redi, ki so določali način gradnje zgradb in ravnanje meščanov v primerih izbruhov požara. Bili pa so precej podobni med seboj. Če so na primer izsledili požigalce, so jih žive sežgali v opomin drugim.

Na Francoskem

so tako že proti koncu 14. stoletja napisali kar nekaj ukrepov za odvrnitev požarov, v Parizu pa so nato leta 1716 že kar dobro organizirano gasilsko službo. Imelo so svojega požarnega ravnatelja, ki je imel na voljo 32 gasilcev. Cevi so izdelovali iz konoplje. Leta 1742 so gasilce celo uniformirali in jim dali precej po vojaško zvane čine: 6 je bilo inspektorjev (oficirjev), 8 brigadirjev (narednikov), 9 podoficirjev, 15 gardistov in 22 podgardistov.

Ko so Napoleonovi vojaki 1798 zavzeli Aleksandrijo, so tudi tam našli organizirano gasilsko korporacijo, ki je imela že razdeljene naloge in tudi specializirano orodje. Poleg brizgaln so imeli lestve, mačke, čebre in podobno.

Po odločbi iz leta 1831 so v Franciji gasilci postali del narodne garde.

1881 je bila v Franciji ustanovljena prva gasilska zveza. Razvoj gasilstva po drugih razvitejših državah v Evropi se je precej zgledoval po francoskih izkušnjah. Ponekod so jim časovno dokaj dobro sledili, večinoma pa precej slabše.

Holandija

V pogledu gasilstva je precej prednjačila Holandija, ki je imela že v 17. stoletju razne prenosne in prevozne brizgalne. Leta 1671 je namreč slikar in mestni nadzornik Yan van der Heyede spoznal neprimernost starih brizgaln in je zato napravil cevi iz jadvovine in usnja ter jih prilagodil praktični uporabi. Izumil je tudi sesalne cevi in sesalo, ki pa še ni moglo črpati iz globine. Potem je tudi pri njih nastopila precej močna recesija in je trajalo več kot stoletje, da so organizirali poklicno gasilstvo.

Avstro-Ogrska

V avstroogrske monarhiji so ugotavljali, da ni dovolj, če pri gašenju sodeluje samo požarna enota iz lastnega »požarnega rajona«. Zato so izdali uredbo, da morajo priti na požarišče tudi okoliške enote. S tem so zagotavljali množičnost. Leta 1759 so na Dunaju organizirali prvo poklicno gasilsko enoto.

1785 so izdali izpopolnjen požarni red, ki je bil napisan v nemščini in slovenščini.

Nov požarni red iz leta 1792 je obširno obravnaval vprašanja požarne službe ter varnosti in določil naloge obrtnikov pri gašenju požara. Vozniki, mesarji, mlinarji, pivovarnarji in podobni obrtniki so morali odstopiti svoje konje za prevoz gasilskega orodja in vode na požarišče. Zlasti je dobro, da so v kraju živeči zidarji, krovci, kovači, tesarji, ključavničarji in dimnikarji poučeni, s kakšnim orodjem naj pridejo, za katero delo naj se pripravijo. Istega leta, kot so v Grosupljem dali društvo v registracijo, pa je avstrijska tovarna v Linzu izdelala prve bencinske motorne brizgalne, ki so pri 8 barih dajale 600 l vode na minuto, vendar so bile težke 3 t, zato so bile postavljene na vozove, ki jih je moralo vleči vsaj dva para konj. Z razvojem pa so se tudi črpalke zmanjšale po teži ter povečale gasilske sposobnosti.

Anglija

1827 so v Angliji izumili prvo parno brizgalno, ki je dajala na minuto od 1500 do 4000 l vode, kar je bilo v tistem času ogromen napredek pri gašenju večjih požarov, vendar pa je bila slaba stran teh brizgaln v tem, da so jih morali pred gašenjem kuriti skoraj pol ure. Gasilci, ki so s tako brizgalno odšli na pot, so jo kurili že med potjo, vendar se je velikokrat zgodilo, da do kraja, kjer je bil požar, v kotlu še ni bilo dovolj pritiska, ki bi poganjal bate v brizgalni.

... in drugod

1847 je Hanoverčan Benzinger z gumijem prepariral cevi, kar je omogočilo veliko boljše tesnitev na sesalnih ceveh.

Madžarski grof Szechenyi je 1874 organiziral po zahodnem vzorcu prvo gasilsko službo v Carigradu.

Veliki požari

Leta 337 pred Kristusom je kot maščevanje za požgane Atene Aleksander Makedonski svojim pijanim vojakom dal ukaz, ki mu ga je prišepnila ena od njegovih lepih priležnic, naj požgejo perzijsko Kserksesovo kraljevsko palačo. Tako si je tudi veliki Aleksander nadel nečastno obleko svojih strasti, s katero so se gasilci skozi zgodovino večkrat srečevali, ko so morali gasiti številne podtaknjene požare.

Leta 1665 je v Londonu izbruhnila zaradi slabih higienskih razmer kuga, ki je septembra v enem tednu pomorila več kot osem tisoč ljudi. V nedeljo, 2. 9. 1666, pa je kmalu po polnoči zagorelo v neki pekarni. Zaradi močnega vzhodnega vetra se je ogenj kljub prizadevanju gasilcev in meščanov hitro razširil na sosednje lesene stavbe. Meščani so množično bežali iz Londona, a so za povrh prevozniki za desetkrat dvignili ceno svojih prevoznih storitev. Bežali so tudi s čolni po Temzi. Šele po treh dneh je požar ponehal, a so potrebovali še poldrugi dan, da so ga povsem pogasili. Zgorelo je več kot 13.000 stavb, med njimi tudi 87 cerkva. Na srečo človeških žrtev ni bilo veliko.

Moskva je doživela vrsto požarov, med katerimi je najbolj znan tisti iz leta 1812, ki je uničil tri četrtine mesta. Ko so v Moskvo sredi septembra vkorakali Francozi, so presenečeni opazili, da so vsi prebivalci odšli, hkrati pa so na več krajih podtaknili požare. Napoleonova vojska se je morala zaradi mraza ter pomanjkanja zalog in hrane kmalu umakniti. Rusi so mesto pozneje obnovili.

Septembra 1827 je zgorelo tri četrtine mesta Turku, ki je bilo do leta 1812 glavno mesto Finske.

V vročem in sušnem poletju leta 1871 je nad Chicagom ves čas visel Damoklejev meč velikega požara, vendar so gasilci in domačini vedno uspešno omejili divjanje ognjenih zubljev. 8. oktobra je zagorelo v nekem skednju. Gasilci so odhiteli na napačen kraj, a ko so spoznali napako in se vrnili, pa požara niso mogli več zaječiti. Ogenj je hitro preskakoval s hiše na hišo in upepelil na stotine stavb. Pogasil ga je šele dež, ki je začel padati dva dni pozneje. V požaru je umrlo okrog 300 ljudi, 100.000 pa jih je ostalo brez strehe nad glavo.

Aprila 1906 sta San Francisco opustošila potres in požar.

Leta 1917 je v grškem mestu Solun zgorelo več kot 9.000 hiš.

Nekaj velikih požarov v Ljubljani

1618

V Ljubljani je pogorelo celo predmestje Krakov. V Ljubljani je nato gorelo v večjih predelih mesta še večkrat.

1686

28. 4. je strela udarila v cesarsko smodnišnico na Ljubljanskem gradu, v kateri je bilo okoli 50 t smodnika in še več drugih eksplozivnih sredstev. Stolp na gradu je enostavno odtrgalo, vse hiše v mestu pa so ostale brez šip, tiste pod pobočjem in tudi čez Ljubljanico pa so bile precej razdejane. Kljub temu da je močno deževalo, je gorelo na gradu in po mestu. Nekateri vrli meščani pa so se pogumno spravili nad ogenj in ga pravočasno zadušili, sicer bi lahko prišlo še do večjih eksplozij smodnika, ki je bil shranjen le nekaj metrov stran.

1800

V Trnovem je zgorelo nad 70 hiš.

1834

10. 2. je zgorela prva petnadstropna »cukrarna«, ki je stala blizu današnje glavne železniške postaje. Večina rafiniranega sladkorja, melase in sirupov je bilo neuporabnega, nekaj pa so uspeli rešiti. Zgradba je tako močno zgorela, da so se potem goli zidovi zaradi pregorelosti sami podirali.

1858

25. 8. je zgorela druga Cukrarna na Poljanah, ki jo danes bolj poznamo kot zatočišče naših umetnikov. Cukrarna je zgorela zaradi nepredvidnosti nekega delavca, ki je zakuril odpadni papir. Gorela je ves teden.

1873

4. 4. je v Zgornji Šiški zgorelo 29 poslopij. Gašenje je vodil Franc Doberlet osebno. Gasilci so bili pri gašenju zelo požrtvovalni. Zato so od grofa Auersperga dobili pisno pohvalo. Istega leta je na Ježici pogorelo 16 poslopij.

1877

23. 4. je pogorelo na Viču 12 hiš, 22 gospodarskih poslopij in še več drugih zgradb. Gasilca Jäger in Naglič pa sta rešila otroka Janeza Kosa. Za požrtvovalnost je Jäger prejel nagrado v višini 26 goldinarjev, ki pa jo je podaril rešenemu otroku.

1887

17. 2. je izbruhnil požar v Mestnem gledališču v Ljubljani, današnja zgradba Slovenske filharmonije. Gasilo je 90 ljubljanskih gasilcev. Glavno gašenje je v hudem mrazu trajalo 8 ur, dokončno pa je bil pogašen šele v 32 urah.

SLIKA LEVO: Risba o požaru v Mestnem gledališču v Ljubljani, današnji zgradbi Slovenske filharmonije.

Ob 140 letnici gasilstva na Slovenskem

Ogenj in voda

Kdo se bolj neposredno z ognjem in vodo srečuje kot gasilci? Kadar sta pod nadzorom oziroma v mejah normalnih naravnih pojavov, takrat služita tudi človeku. Ko pa uideta izpod nadzora ali se razbesnita v naravnem okolju, takrat gorje ljudem, ki jih prizadeneta! Še posebej sta ljudi lahko prizadela oba, ko je človek pred desettisočletji opustil nomadski način življenja in se je začel zadrževati v stalnih naselbinah, pozneje tudi velikih in dokaj skoncentriranih mestih.

V zadnjih nekaj stoletjih so se tem dvema mogočnim asopotnikoma pridružili še razni drugi viri energije, kot so elektrika, nafta in njeni derivati, plin in celo jedrska energija. Z vsemi temi modernimi služabniki pa so prišle tudi nove nevarnosti, s katerimi se vedno bolj pogosto srečujejo tudi slovenski gasilci.

Zgodovinski okvir

1744

Ustanovitev osnovnih šol (splošen šolski red; pod nadzorom države).

1754

Na ozemlju današnje Slovenije je živelo okrog 792.000 prebivalcev.

1773

Tkanje platna je razglašeno za prosto obrt podeželskega prebivalstva.

1774

Uvedena je bila splošna šolska obveznost – občni šolski red.

1810

Maršal Marmont preureja šolstvo: namesto prejšnjih trojnih oblik: osnovne šole, trivialke, glavne šole in normalke – so uvedli enotne 4-razredne osnovne šole, ki naj bi bile v vsaki občini.

1848

Marčna revolucija na Dunaju – pomlad narodov, kot nekateri imenujejo revolucijo avstroogrski monarhiji, je precej vplivala tudi na razmišljanje med Slovenci, kako se organizirati, da bi ljudje živeli bolje. Čeprav je bila revolucija zadušena, so se z leti pojavila ta prizadevanja na različnih področjih in z močjo posameznih krajev tudi z različnim časovnim zamikom. Prenehali so fevdalni odnosi med grofom in kmetom ter omogočali svoboden prehod kmečkega prebivalstva v mesta in industrijske kraje. Trgovina se je vedno bolj širila in se je z gradnjo železnic še povečala. Zelo velik pomen je imela pri ekonomskem razvijanju gradnja prve železniške proge Dunaj–Trst preko Maribora, Celja, Zidanega mosta in Ljubljane.

Po drugi strani pa je nemški kapital vedno bolj preplaval »obrobje«, pod kar lahko štejemo skoraj celotno slovensko ozemlje.

1849

Potrjen je bil zakon o občinah, ustanovljena so bila namestništva in okrajna glavarstva.

2. 12. je osemnajstletni Franc Jožef postal cesar.

1859

Razglasitev obrtne svobode je dodatno spodbujala nove obrti.

1867

Ker so Južni sokol oblasti razpusile, so Slovenci pozneje ustanovili novo telovadno društvo Sokol. Pod tem vplivom je kranjski deželni zbor dobil večino, pa tudi na Štajerskem in Goriškem volitve niso bile slabe za »slovensko reč«. Začela se je tudi doba taborov, na katerem se je vedno bolj širila zavest o Zedinjeni Sloveniji.

1869

Šole so bile podržavljene, uvedeno je bilo obvezno osemletno šolanje.

1870

Taborsko gibanje pa je že po nekaj letih zaspalo. Nastala je doba največjega gospodarskega, političnega in s tem ponemčevalnega pritiska. Nemški kapital je ustanavljal vedno nova industrijska podjetja in tovarne. Mnogi so postali odvisni popolnoma od nemškega kapitala in so zato prestopali v nemški tabor. V tovarnah in rudnikih so morali slovenski uradniki in delavci za skorjo kruha kloniti pod pritiskom Nemcev.

1910

Na Slovenskem je v tem času živelo že 1.312.000 prebivalcev.

Gasilstvo pred ustanovitvijo prvih požarnih bramb na Slovenskem

1676

Tega leta je bil v Ljubljani že uveden prvi požarni red.

1787

V avstrijskih deželah je bil uveden postopek za predložitev gradbenega dovoljenja.

1792

Organizirana je požarna policija, ki jo je uvedel francoski generalni guverner v Ljubljani.

1795

V monarhiji so izdali nov požarni red – Postava zavolo ognja na kmetih, ki je zahteval, da morajo »izseliti« sušilnice lanu iz naselij, saj se je v njih večkrat presuh lan vnel in je tako hitro nastal požar na bližnjih zgradbah.

1825

18. 5. je bil napisan požarni red z naslovom OGNJ GASITNI NAVOD ALI NAREDBANJE OGNJ GASITI, ki je bil napisan tudi v nemščini. Z novim požarnim redom so poosttrili prejšnje gradbene uredbe in predpise ter določili, da 'vodijo požare' predstavniki oblasti.

»Ognj gasitni navod« je vseboval tudi določila, s katerimi so ustanovili gasilske skupine. Od teh je ena oznanjala ogenj po bližnji in daljni okolici, druga je skrbela za dovoz vode, tretja je pripravljala gasilno orodje in opremo, četrta je gasila goreča poslopja, peta je reševala imetje pogorelcev in ga čuvala na določenem kraju.

1848

Propad fevdalizma in nastajanje novih kapitalistov je sprožilo večje gradnje raznih tovarn, ki pa so bile grajene, kar se požarnega varstva tiče, še dokaj primitivno. Zato je prihajalo večkrat do različnih požarov, ki so se celo razširili na bližnjo stanovanjsko okolico, kjer so si delavci napravili bivališča.

V takem okolju so se začela prva razmišljanja o prvih »požarnih brambah«. Stare gasilske enote so bile pod neposredno pristojnostjo županov.

1857

je stavbni red glede požarnega varstva v naseljih določal že precej več glede same izgradnje:

- Kozolce in druge lesene objekte je treba preseliti na rob vasi.
- Hiše niso smele imeti več lesenih balkonov.
- Omejili so uporabo ilovice kot vezivnega materiala.
- Pri novih hišah so morale biti kleti obokane.
- Zahteval je kamnite portale pri vhodnih vratih.
- Polkna hiš v strnjenih naseljih so morala biti oblečena v železno pločevino.

Ignacij Merhar je že leta 1879 (10 let po ustanovitvi prvega gasilskega društva na Slovenskem) kot triindvajsetleten ustanovil v Dolenji vasi pri Ribnici prostovoljno gasilsko društvo in še isto leto uvedel slovensko poveljevanje. Že naslednje leto je poveljeval na veliki prireditvi v Ljubljani, a so ga orožniki zaprli ter nato na zahtevo publike po nekaj urah tudi izpustili.

Z ustanovitvijo Zveze slovenskih požarnih bramb v Žalcu je bil narodnostni boj med Nemci in Slovenci še večji. 15. 8. 1908 je bil na Vrhniki občni zbor Deželne zveze gasilskih društev na Kranjskem, na katerem je Fran Barle predlagal:
“1. Odboru zveze se naroča, da izdela do prihodnjega občnega zbora pravila za okrajne zveze (župe) in načrt za razdelitev. 2. Zvezina pravila naj ostanejo neizpremenjena do prihodnjega občnega zbora, ko se pripravi načrt pravil za Slovensko gasilsko zvezo. Slovenska gasilska zveza naj bi obsegala Kranjsko, Spodnjo Štajersko in Primorje.”

- Kritina je morala biti opečna ali škrljina in le izjemoma slamnata.
- Dovolili so spremembo naklona strehe s 45° do 35°.
- Za kurišča v hišah je zahteval, da so najmanj pol vatla nad tlemi in da imajo požarni zid.
- Za odprta kurišča je bilo treba zgraditi lovilec isker – napo in dimnik.
- Prostor za preužitkarje je moral biti obvezno v hišah in ne po skednjih ali kje drugje.
- Na dvoriščih so morali zasaditi orehe.
- Nekoč lesení zatrepi so morali biti zidani.

Žal pa je bila gospodarska in kupna moč v naših krajih nizka in teh zahtev v glavnem niso izvršili. Zato so mnoge zgradbe hitro zagorele, saj sta bila njihova osnovna gradbena materiala les in slama.

V začetku šestdesetih let 19. stoletja zasledimo na Slovenskem prve resnejše poskuse, da bi se ustanovila organizacija za gasilsko službo, ki bi bila stalno in strokovno pripravljena za gašenje požarov. Potrebo po taki organizaciji so najbolj čutila mesta, med njimi zlasti Ljubljana, kateri je bila požarna katastrofa v »Kukrarni« leta 1858, ko je gorelo ves teden, še dobro v spominu.

1863

Po češkem zgledu so začeli ustanavljati telovadna društva Južni Sokol. V okviru tega Sokola so že bile organizirane požarne brambe, vendar še niso bile samostojno organizirane. 1863 so mu za nasprotje ustanovili Turnverein (turnarje), s katerimi so bili Sokoli v vedno hujših sporih.

Dr. Etbin Costa, poznejši župan Ljubljane, je izdal že leta 1863 za Južni sokol gasilski red, ki je med drugim določal: »Prostovoljna požarna obramba Ljubljanskega telovadnega društva Južni sokol se je izjavila, da hoče podpirati in izpopolniti mestno gasilstvo. Požarno obrambo sestavljajo člani omejenega društva, ki so k obrambi prostovoljno pristopili iz pomožnega osebja (hlapcev, pomočnikov itd.), katere dodeli obrambi v pomoč društvo ali mestni magistrat.«

Že leta 1863 je v Ljubljani župan Miha Ambrož prevzel vodstvo gašenja, za pomoč pa je določil dva magistratna uradnika, osem slug in devet mestnih delavcev. Kljub temu pa so se pri vsakem požaru pokazale pomanjkljivosti. Sluge, delavci, pomočniki in uradniki so prepozno prihajali k ognju, orodje se je polomilo, porazgubilo itd. Magistrat je uvidel, da se bo moral lotiti drugačne rešitve tega vprašanja.

1869 - V Metliki prva požarna bramba na Slovenskem, že naslednje leto pa v Ljubljani

1869

18. 9. je bilo v Metliki ustanovljeno prvo gasilsko društvo. Društvo je štelo 27 meščanov.

1870

Ljubljanski župan dr. Josip Suppan je leta 1869 ustanovil pripravljalni odbor za ustanovitev samostojnega prostovoljnega gasilskega društva, ki so ga nato ustanovili naslednje leto. Za ustanovitev gasilskega društva v Ljubljani ima precej zaslug tudi Franc Doberlet, ki si je pred tem podrobno ogledal organizacijo gasilstva v Gradcu in na Dunaju.

Zmaga slovenskega jezika

V času ustanovitve prvih požarnih bramb na Slovenskem se je med gasilstvom zaradi vpliva nemškega kapitala močno razvil nemški vpliv in celo poveljevanje v društvih.

1879

Ignacij Merhar je komaj 23-leten v Dolenji vasi pri Ribnici ustanovil svoje gasilsko društvo in mu začel poveljevati v slovenskem jeziku, naslednje leto pa je to ponovil v Ljubljani. Ta zgled se je nato prenesel v večino gasilskih društev, ki so bila do takrat že ustanovljena na slovenskih tleh.

Gasilce so na Slovenskem poimenovali različno: ognjegasci, požarni brambovci, požarniki.

1881

Pravila prostovoljnega gasilstva cesarja Franca Jožefa so izšla 15. 9. z naslovom Postava, zadevajoča red o požarni policiji in gasilskih stražah. Po tej »postavi« je morala vsaka vas z najmanj 50 hišami imeti brizgalno, vedra in lestve za gašenje požarov. Pobudo za ustanavljanje gasilskih straž je moral dati župan, kateremu so bili gasilci podrejeni.

1886

Je stopil v veljavo zakon, ki je določil, da so občine dolžne skrbeti za ustrezno gasilsko brambo.

Da bi omogočil čim večjo razširjenost slovenskega poveljevanja, je Ignacij Merhar izdal prvi slovenski Vadnik, kjer je v uvodu zapisal: »Čemu bi se mučil slovenski gasilec z nerazumljivo nemščino, čemu bi slovensko poučevali, nemško pa ukazovali storiti, ko nam tega ni treba«. V tem Vadniku je sestavil in razložil vsa slovenska povelja, službeni in poslovni red, vzorce za razne knjige, prošnje in vloge. Sestavil je redovne vaje in vaje z gasilskim orodjem ter priobčil požarni red. »Vadnik« je imel velik pomen za slovensko gasilstvo, ker je bil z njim prebit led ne le v strokovnem, ampak tudi v narodnostnem oziru.

1888

Dve leti po izdaji Merharjevega slovenskega Vadnika je 1888 Franc Doberlet ustanovil »Deželno zvezo gasilskih društev na Kranjskem« po zgledu koroške in štajerske zveze. Vendar se je v to zvezo od 46 gasilskih društev vključilo le 26. Istega leta se je Deželna zveza gasilskih društev na Kranjskem preimenovala v Slovensko deželno zvezo prostovoljnih gasilskih društev na Kranjskem, ki je istega leta začela izdajati tudi strokovno glasilo Gasilec. V tem času gasilci marsikje zahtevajo, da jim stroške za gašenje požarov izven njihovega požarnega rajona povrnejo ali lastniki ali kdorkoli drug.

1900

Društva so bila povezana v zveze, imenovane gasilska župa. V občinah, kjer so bili ustanovitelji PGD župani, lastniki prvih tovarn, tudi kmetje in obrtniki ter drugi premožnejši prebivalci občine, so razmeroma v kratkem času zbrali člane. Nato so organizirali akcijo za nakup orodja in opreme: Prve akcije pa so bile posvečene nabavi brizgaln, nato gradnji gasilskih domov.

1904

Je Fran Barle o odnosih z avstrijsko gasilsko zvezo spregovoril naravnost in ugotavljal, da je njeno obnašanje čudno. Na zboru v Postojni so sprejeli tudi resolucijo, ki je prekinila vse stike z avstrijsko državno zvezo. Od tedaj je Barle ostal vodilna slovenska osebnost v gasilstvu.

Ringelšpil – za liter vina!

Višek veselice za gasilce, ki so delali na njej, je bil drugi dan, ko so pospravljali prizorišče, preštevali zaslužek, čistili steklene kozarce in steklenice ...

Vedno so za konec in svojo zabavo postavili »ringelšpil«. Zadnji del tovornega lesenega voza so postavili na bok, tako da je bilo eno kolo na zemlji, drugo pa v zraku. Povezovalni drog – suro, pa so s količki fiksirali na tla. Na kolo v zraku so položili stranico voza »lujternika« in jo fiksirali. Vrtiljak je bil pripravljen.

Na vsak konec lestve sta sedla po en gasilec, na sredini pa je eden porival. Tako se je zabava – vrtenje začelo.

Velikokrat se je »ringelšpil« prevrnil v veliko veselje prisotnih, pa so ga hitro postavili nazaj. Ker se je večkrat zgodilo, da je kdo padel dol, so sklepali stave, kdo bo prvi. Tarifa je bila liter vina.

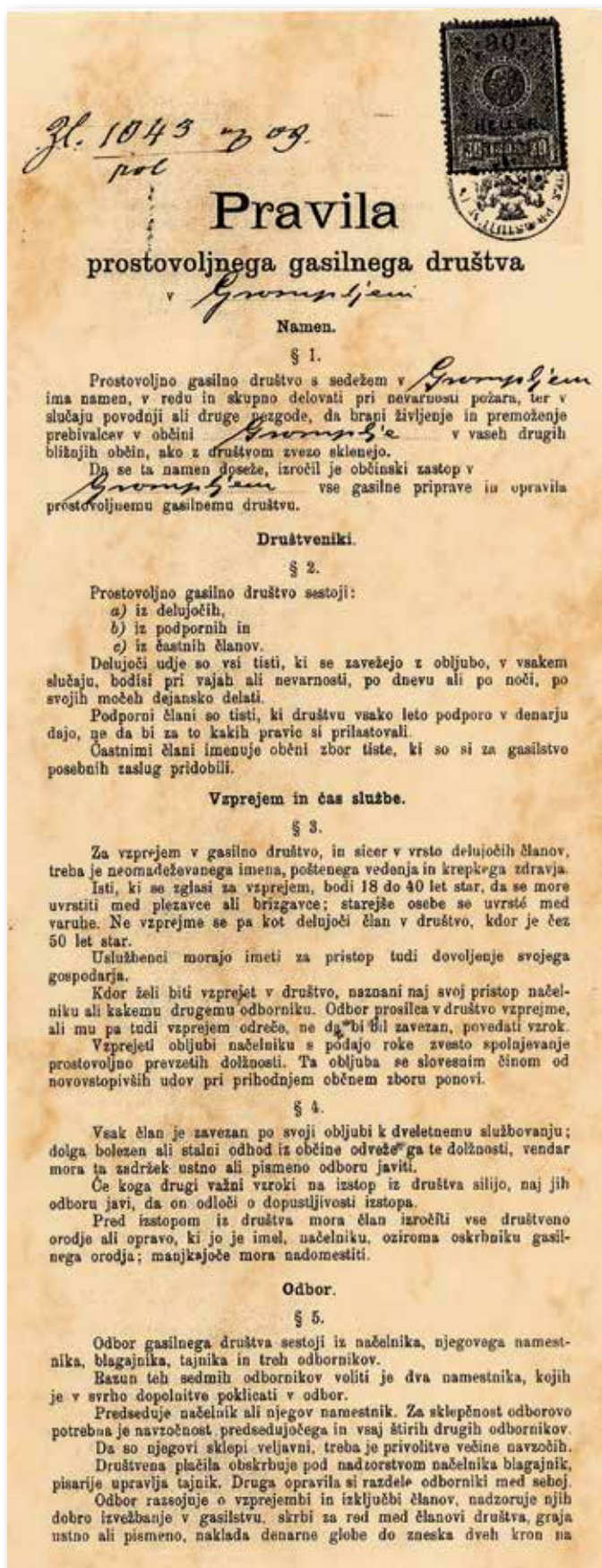
Janez Brodnik

Začetki gasilstva v Grosupljem

PGD Grosuplje, zbornik 1909 - 2009

---

korist društveni blagajnici in odloča v spornih zadevah, ki so nastala iz društvenega razmerja. — Če je odbor zapopaden o tem, razsoja občni zbor.

Odbor uvršča posamezne člane po njihovi sposobnosti v oddelke, imenuje najsposobnejše za šarže, osobito brigadničnega mojstra in oskrbnika gasilnega orodja.

Zoper odboreve sklepe pritožiti se je na občni zbor.

Razvrstitev.

§ 6.

Delujoči člani društva so:

- plezavci,
- brigavci in
- varuhi.

Člani uvrščujejo se po sposobnosti v enega teh treh oddelkov. Med plezavce se uvrstijo samo tisti, ki tudi sami v to privolijo.

a) Plezavci.

Plezavci imajo otihi ljudi in imetek, če je v nevarnosti ter opravljati pred vsem gasilne posle, tudi jim pristoja odstranjevanje takih zaprek, ki ovirajo izpolnjevanje te naloge, dalje podiranje in razrušenje nevarnih delov poslopij i. t. d.

b) Brigavci.

Brigavci imajo razpostaviti brigalne in cevi in preskrbeti potrebno vodo ali druga gasilna sredstva.

c) Varuhi.

Varuhi skrbijo za red na pogorišču, čuvajo položene cevi in rešene premočnine.

Služba.

§ 7.

Gasilno društvo je v službi:

- pri požaru ali pri drugih nezgodah,
- pri vajah,
- na straži,
- pri pravilnih zborovanjih in nastopih.

§ 8.

Opravi na pogorišču opravi gasilno društvo izključno samo. Kadar pa pri posebni nevarnosti gasilno društvo ne zadostuje, mora načelnik političnega uradnika, župana ali vaškega predstojnika prositi, da se prebivalstvo eventuelno prisili po c. kr. žandarmeriji, da podpira gasilno društvo.

§ 9.

Načelnik poveljuje gasilnemu društvu; njemu pristoja vodstvo v vseh službenih zadevah, osobito pri vajah in na pogorišču; on je za dobro izveščanje možva in ohranitev gasilnih naprav v dobrem stanju občini odgovoren.

§ 10.

Na pogorišču je načelnik glede uredovanja in ukazovanja neodvisen. Glede potrebnega razpolaganja z zasebnim imetjem, katero je pred ognjem v nevarnosti, vezan je pa načelnik na privoljenje političnega uradnika, župana ali vaškega predstojnika; ako pa privoljenja ne dobi, ni odgovoren za posledice, ki bi iz tega izvirali.

§ 11.

Na čelu vsakemu oddelku je četovodja, in če je potreba namestnik četovodje. Četovodja imenuje po sposobnosti odbor.

Četovodja zapoveduje svojemu oddelku v njegovih službenih izvršitvah; dolžnost mu je tudi, njemu dodeljeno možvo izveščati.

§ 12.

Da je gasilno društvo sposobno izurjeno, določi načelnik redne vaje, katerih se morajo udje udeleževati.

Kdor brez veljavnega vzroka trikrat od vaje ali od pogorišča izostane, bo iz društva izključen.

§ 13.

Ker je koristno delovanje gasilnega društva odvisno od sloge in sporazuma, se udom osobito priporoča gojenje teh lastnosti.

Osobito se na srce polaga vsem udom društva natančno in vestno spolnovanje prostovoljno prevzetih dolžnosti, zaupanje in pokornost do svojih poveljnikov in mejsobno spoštovanje.

§ 14.

Svojo paradno obleko smejo člani gasilnega društva tudi zunaj službe nositi.

Prvi dve strani pravil, ki so jih grosupeljski gasilci dali v potrditev, a so na »njihov povratek« morali čakati kar tri leta.

Od ustanovitve 'Prostovoljnega gasilnega društva' Grosuplje do konca 1. svetovne vojne

Zgodovinski okvir

1914

28. 7. je Avstro-Ogrska napovedala vojno Srbiji. S tem se je začela prva svetovna vojna.

1918

Konec prve svetovne vojne. 29. 10. je bila v Zagrebu proglašena ustanovitev Države SHS.

Gasilstvo na Slovenskem

1910

Slovenski gasilci so večinoma nabavljali brizgalne in ostalo zahtevno gasilsko orodje pri nemških, avstrijskih in čeških izdelovalcih. Le nekaj let za tem se je izdelovalcem pridružila tudi znana ljubljanska livarna in zvonarna Samassa na križišču Karlovške in Zvonarske ulice, ki je s svojo obrtjo začela že v 16. stoletju.

1913

Kranjsko deželno gasilsko zvezo je ustanovil Anton Belec.

1914

Do 1. svetovne vojne je bilo na Slovenskem že 378 društev v 8 gasilskih zvezah, kar kaže na nagel razvoj gasilske organizacije, ki se je globoko zasidrala ne le v mestih, ampak tudi na podeželju. V občinah, kjer so bili ustanovitelji PGD župani, lastniki prvih tovarn, pa tudi kmetje in obrtniki ter drugi premožnejši prebivalci občine, so razmeroma v kratkem času zbrali člane, organizirali akcijo za nakup orodja in opreme. Kljub zahtevi, da mora občina skrbeti za potrebno orodje in opremo, pa so bila društva slabo opremljena z brizgalnimi in cevmi. Zato so se člani sami organizirali in z raznimi prireditvami in nabiralnimi akcijami povečali dohodke, iz katerih so nabavljali najpotrebnejše orodje in opremo za svoje delovanje.

1916

Ker je bila vojna v polnem teku, izid za avstrijsko vlado pa negotov, je začela pobirati razne izdelke iz bron, bakra in medenine, da bi jih pretopila v topove in drugo strelno orožje ter vojaško opremo. Tako so poleg cerkvenih zvonov pobrali gasilskim društvom tudi veliko raznih spojk, ročnikov, hidrantnih nastavkov, čelad, svetilk in celo ročnih brizgaln.

Grosuplje v zgodovini

1912

V letih 1912 in 1913 so v Grosupljem gradili vodovod.

1913

V Grosupljem je bila organizirana dvorazredna osnovna šola – en razred je bil še vedno v Činkoletovi hiši, drugi pa na novo v gasilskem domu.

1914 - 1918

Med 1. svetovno vojno so v Brinjskem gradu stanovali begunci iz Primorske in Istre.

Zgradba Stare pošte je bila v 1. svetovni vojni klavnica za oskrbovanje vojske (v zadnjih desetletjih pa so v njej stanovanjali).

Gasilstvo v grosupeljski okolici

Gradnja domačij na podeželju v preteklosti, kamor nedvomno lahko prištejemo celotno območje današnje občine Grosuplje, je bila precej raznolika. Vendarle pa prepoznamo nekaj tipičnih potez v njeni izvedbi: v gruči, raztegnjene, vzporedne, v vrsti in ponekod tudi na ogel. Pomemben vpliv na dokaj samoniklo razmestitev zgradb na kmečkih dvoriščih je imel »strah pred ognjem«. Pozneje so k spremembam teh osnovnih tipov prispevali tudi požarni in stavbni redi.

O požarni obrambi v našem prostoru iz tega časa pa praktično ne vemo ničesar – lahko le sklepamo in naredimo nekaj primerjav z okoliškimi kraji. Bolj natančno spoznamo to področje, če se ozremo po bližnjemu Šmarju, kamor je nekoč skoraj vsa današnja občina Grosuplje spadala razen Škocjanskih hribov. Precej o požarni obrambi izvemo tudi v sosedstvu.

1875

Ustanovljena je bila »Prostovoljna požarna bramba« Višnja Gora.

1881

so v Šmarju pod vodstvom Vinka Ogorelca (iz Škofljice) nabavili prvo ročno brizgalno in ustanovili »Prostovoljno požarno brambo«. Društvo je štelo 34 članov in je obsegalo požarni rajon od Lavrice do Grosupljega.

1884

so v Šentvidu pri Stični napisali prošnjo za ustanovitev »požarne straže« oziroma »prostovoljne požarne brambe«, ki pa je bila zavrnjena; naslednje leto so jo spet napisali – in dobili pozitivno rešitev.

Obleka in oprava.

§ 15.

Člani gasilnega društva so po predpisih zaveza gasilnih društev na Kranjskem oblečeni in opravljeni, in sicer nosijo kot uniformo temnoplavo volneno bluzo s pokončnim ovratnikom ali pa slično sukno z ležecim ovratnikom ter znak gasilnega društva na istem; na ramenih rubeče obrobene naramke z znaki deželne zaveze gasilnih društev (K in vojvodska krona nad črko); dalje kapo od črnega sukna z rubečo-zlato obrobno žanico in gasilnodruštvenim znakom.

Delavna obleka, takozvana službena uniforma, obstoji iz hlače od cvilha in cvilhaste bluze z rubečimi paroli na ovratniku.

Oprava pri plezavih obstoji iz mesingaste čelade, pasu s karabinarjem, vrvi in spidaste sekirice, dalje varnostne kljuko, ustne gobe in signalne piščalke; — brigadci imajo čelado in pas (predpostavljajo tudi sekiro in signalno piščalko ali hupo); — varuhno moštvo ima kapo, rubečo prevezo z belo številko okoli leve roke zgoraj in pregrajno vrv.

Načelnik in njemu namestnik nosita beli svitli čeladi (brez žimnega čopa), pas s sekiro in signalno piščalko.

Službena obleka in oprava se morata po vsakokratni rabi položiti na za to določeno mesto. Iste doma shranjevati pripoščeno je samo z načelnikovim dovoljenjem.

Najstrožje se pa prepoveduje, kacega drugega člana uniformo in opravo premenjavati ali rabiti.

Vsak ognjegašec mora svojo uniformo in opravo imeti snažno in sposobno za službo. Eventualne škode naznaniti se imajo oskrbniku gasilnega orodja.

1. Stopinja dostojanstva na uniformi,

katere je sklenil odbor avstrijskih gasilnih društev in potrdilo za v državem zboru zastopana kraljevstva in dežele visoko s. in k. državno vojno ministerstvo, visoko c. k. ministerstvo deželne brambe in visoko s. k. ministerstvo za notranja dela z ministrskim odlokom z dne 2. decembra 1892, št. 27.327.

Načelnik: Naramka iz srebrne porte, na nji znak deželne zaveze od rumene kovine in v sredini povprečno mesingasto zaponko.

Načelnikov namestnik: Slična naramka, a brez povprečnih mesingastih zaponk.

Četovodja (tudi pobočnik, zapisnikar, zdravnik, oskrbnik in eksercijski mojster): naramka iz rubečega sukna z zavezanim znakom in tri povprečne mesingaste zaponke.

Gasilno-društvena znamenja na kapi in na ovratniku nosijo načelnik, njega namestnik, četovodje in njim po činu enaki v zlatu vezena.

Četovodjev namestnik: Slična naramka, toda z dvema mesingastima zaponkami.

Rednik: Slična naramka, a samo z jedno široko mesingasto zaponko.

Rednikov namestnik: Slična naramka, toda brez mesingaste zaponke.

Ti dostojanstveni znaki morajo natanko odgovarjati obstoječim propisom; isti so pod postavnim varstvom za vzorec.

2. Znaki za službena leta.

Od četovodje navzdol nosijo ognjegasci kot znamenje daljšega službovanja na levi roki, in sicer:

po 2letn. službovanju	1 rubečo portico, 5 mm široko,
" 4 "	2 rubeči portici, 5 " široki,
" 6 "	3 rubeče portice, 5 " široke,
" 8 "	1 široko rubečo porto, 1 cm široko,
" 10 "	1 " " " in 1 portico,
" 12 "	1 " " " " 2 portici,
" 14 "	1 " " " " 3 portice,
" 16 "	2 široki rubeči porti
" 18 "	2

Znaki se imajo natančno po predpisanem vzoru nositi.

Službena obleko preskrbi društvo, paraddno obleko si vsak sam napravi in je njegova lastnina.

Društveno premoženje.

§ 16.

Dohodki gasilnega društva so:

- podpora domače občine,
- podpora zaveznih občin,
- podpora deželnega gasilnega sklada,
- darila podpornih članov,
- druga darila in
- dohodki kakih veselje.

Društveni denar se rabi:

- za vzdrževanje in dopolnjevanje gasilnega orodja;
- za napravo društvene obleke in oprave;
- za troške uprave in oskrbovanje;
- in v primeru odškodnine za imetje članov, v službi poškodovano.

Ako bo kaj ostajalo, za ustanovo podporne zaloge za obolele delujoče člane po pravilih, ki se posebej sestavijo. (Ta pravila naj se smatrajo kot dodatek k glavnim pravilom in se morejo z istimi strinjati. Podpora se ravna slučajno po stanju blagajnice.)

Društveni denar brani blagajnik, ki pri vsakoletnem obnem zboru natančen račun z dokazili v pregled in potrjenje predloži.

§ 17.

Če društvo preneha, pripade njega premoženje v oskrb občine

To premoženje pa se sme same za ognjavarstvene namene obratiti in se ima, ako se v občini zopet kako gasilno društvo ustanovi, temu izročiti v oskrbovanje. Denar se ima koristonosno naložiti, ako ni potrebe uporabe.

Občni zbor.

§ 18.

Občni zbor se kliče:

- za volitve, po §§ 2. in 5. potrebne;
- za sklep o položnih računih (katere pregledajo trije od zbora imenovani pregledovalci);
- ako se tiče premembe pravil;
- o drugih za društvo važnih zadevah;
- ako se ima skleniti o razpustu društva.

Občni zbor skliče in vodi načelnik.

Občni zbor se mora sklicati vsako leto za sklepanje in pregled računa, vsako drugo leto pa ob enem za volitve. Razun tega se mora občni zbor sklicati, ako to zahteva tretjina delujočih članov.

K obnemu zboru se morajo vsi člani vsaj osem dni prej povabiti in to pismeno z naznanitvijo dnevnega reda. Nasveti posameznih članov morajo se vsaj tri dni pred obnim zborom pismeno načelniku podati.

Aktivno in pasivno volilno pravico zadobi samo tisti delujoči član, ki je že tri mesece v društvu; istotako ima samo pod istim pogojem v zborovanjih pravo glasovanja.

Da je občni zbor sklepčen, morata vsaj dva tretjina delujočih članov biti navzoči, in da so njegovi sklepi veljavni, je treba, da se sklepa z večino glasov.

Če bi bil občni zbor sklepčen, vrši se po preteku osmih dni drugi občni zbor brez ozira na število navzočih članov, ki imajo pravo glasovanja.

§ 19.

Občni zbor se mora tudi osem dni prej naznaniti z določenim dnevnim redom o. k. okrajnemu glavarstvu - *Grosuplje* in županstvu občine *Grosuplje*.

Končne določbe.

§ 20.

Poveljnik zastopa društvo povsod. Naredbe, objave in pisma podpisujeta načelnik in tajnik; listine in računi pa so veljavni, če jih podpisujejo načelnik, tajnik in blagajnik.

V slučaju, da je zadržan, stopa v vseh društvenih zadevah na mesto načelnika njegov namestnik.

§ 21.

Za službeni red naj skrbi načelnik; isti mora biti potrjen od odbora.

§ 22.

Stanje društva je vsakoletno meseca januarja naznaniti politični oblasti, to je c. k. okrajnemu glavarstvu v *Grosuplju*.

§ 23.

Službeni jezik in poveljevanje je slovensko.

1895

je bil načelnik Prostovoljnega gasilskega društva Šmarje še vedno Vinko Ogorelec.

1896

Ustanovljena je »Prostovoljna požarna bramba« Krka.

1898

V Št. Juriju je župnik Matej Sitar nagovarjal ljudi, naj organizirajo »požarno brambo«. Ker pa je bilo ravno takrat močno izseljevanje v Ameriko, mu to ni uspelo.

1898

je bilo ustanovljeno Prostovoljno gasilsko društvo Škofljica.

1900

Na Vidmu v Dobropolju je bila ustanovljena »Prostovoljna požarna bramba«.

1902

6.12. je bilo na (ponovno) pobudo šentjurskega nadučitelja Ivana Remica ustanovljena »Prostovoljna požarna bramba« Št. Jurij.

Vložili so prošnjo za registracijo, ki pa (tako kot grosupeljska) kar tri leta ni bila rešena.

1905

je šentjurski župnik Janez Šipelj ponovno poslal prošnjo Visoki deželni vladi v Ljubljani za potrditev pravil in registracijo »ognjegasnega društva« z utemeljitvijo, da njegov predvideni požarni rajon obsega čez 500 hišnih in gospodarskih poslopij, ki pa je bila tokrat ugodno rešena 24. 7.

1911

24. 4. je bilo ustanovljeno PGD Račna.

1912

je bilo PGD Grosuplje v območju Gasilske župe Studenec – Ig, vendar pa nimamo podatka, če je bilo tudi formalno vključeno v njo. Že naslednje leto je bila ustanovljena izžanska požarna župa (brez Studenca).

Na Gatini so že imeli ročno brizgalno in zgrajeno majhno orodjarno. Delovali so kot desetina v PGD Grosuplje.

1914

je bilo ustanovljeno PGD Malo Mlačevo.

Gostilna Paučič.

Gatina pri Grosupljem.

V začetku je bila Gatina z bližnjim Spodnjim Blatom, graščino Praproče in Spodnjimi Duplicami sestavni del Prostovoljnega gasilskega društva Grosuplje, ki pa je že kmalu imela tudi usposobljeno svojo operativno gasilsko četo.

Drobci iz grosupeljske izgubljene gasilske zgodovine

1909

Pravila v podpis in registracijo

Kako je bilo ob ustanavljanju društva, lahko danes le bolj ugibamo. Čeprav je bilo društvo registrirano šele marca 1912, so se že ob pripravi pravil zbrali možje in dali svoj glas, da jih dajo v potrditev.

Glavni pobudnik za ustanovitev Prostovoljnega gasilskega društva Grosuplje je bil delovni in sposoben župan Franc Košak, ki je bil tudi deželni poslanec. Med pobudniki za ustanovitev pa je bil nedvomno Leopold Hude (u. 1929), ki je bil tudi načelnik grosupeljske gasilske župe.

1912

Člani društva so že na začetku poskrbeli za nakup ročne gasilske brizgalne. Bila je pritrjena na vozu, na katerem je bila tudi vsa potrebna oprema in prostor za gasilce. Ob požaru so morali poskrbeti le za primerne konje in odhiteti na požar.

Ročno brizgalno so uporabljali za vaje in požare vse do leta 1937, v društvu pa je bila do leta 1961, ko so jo zaradi pomanjkanja prostora odstranili iz gasilskega doma. Nekaj časa je bila spravljena pod kozolci, potem pa se je izgubila sled za njo.

1913

Člani društva in vaščani so s prostovoljnim delom orodišču prizidali dvorano z gledališkim odrom, s čimer so društvu zagotovili boljše pogoje za uspešno delo in razvoj. Gasilski dom je bil odtlej pritlična stavba z dvema vhodom na vzhodni strani: v južnem delu je bilo orodjarna, v severnem pa dvorana oz. večja soba. V njej je bil od tega leta tudi en razred šole, pozneje pa dva razreda.

Na odru so kot prvo zaigrali gledališko predstavo - komedijo Jakoba Štoke Moč uniforme. Nato so bile ob nedeljah in praznikih dokaj pogosto organizirane razne gledališke predstave. V številnih igrah so igrali člani gasilskega društva, pa tudi šolarji in katoliško prosvetno društvo.

Za čas od začetka pa do konca 1. svetovne vojne do zdaj pa o gasilstvu v Grosupljem ni bilo najdenega nobenega drugega podatka ali kakšnega drugega oprijemljivega vira.

Pogled na Grosuplje na začetku 20. stoletja z Gradišča (danes poimenovan Koščakov hrib). Spodaj levo je stara železniška postaja, desno pa gostilna Koprivec v Rogovili - na mestu, kjer je danes upravna zgradba mizarskega podjetja Jošt Interieri.

Gasilske brizgalne

1. del

Za svojo osnovno dejavnost gasilci potrebujejo vodo. Vzporodno z razvojem tehnike in z izumom motorjev se je razvijala tudi gasilska tehnika in s tem tudi učinkovitost gasilcev. V 19. stoletju so si pomagali z vedri in ročnimi brizgalnami, proti koncu stoletja pa so se že pojavile prve motorne brizgalne in te so bistveno pripomogle k večji učinkovitosti v boju proti rdečemu petelinu.

Zdravko Perme

Ročna brizgalna

Kmalu po ustanovitvi našega društva so člani nabavili orodni voz, na katerem je bila tudi ročna brizgalna s posodo za vodo. Brizgalna je imela sesalne cevi, potrebno jo je bilo zaliti z vodo, da je potem sama vlekla vodo iz potoka ali drugega zajetja. Če so želeli čim boljše izkoristiti njene kapacitete, jo je moralo poganjati 8 ljudi, ki so se vmes tudi menjavali. Zmogljivost te prve brizgalne je bila 150 do 200 l/min. Na orodnem vozu je bil prostor za gasilce, za cevi, ročnike in drugo gasilsko opremo, ki so jo tedaj uporabljali. Voz so vlekli konji. Ročna brizgalna je bila v društvu vse do leta 1961, potem je bila odtujena neznano kam.

Nesreče – intervencije – do 1918

Datum	Kraj	Kratek opis	Intervencije (grosupeljskih) gasilcev, druge ugotovitve
9/ 1898	Ponova vas	Požar je upepelil štirim gospodarjem več gospodarskih poslopij.	
1912	Grosuplje	»Požarni krst Prostovoljnega gasilnega društva Grosslup«	Gasijo gospodarsko poslopje pri Cestarju.
4. 12. 1913	Ponova vas (v Benatu)	Požar na hiši in še dveh poslopih.	Na pomoč so prihiteli grosupeljski gasilci.

Pogled leta 1917 po današnji Kolodvorski cesti od železniške postaje proti gostilni Košak, danes Mestna knjižnica Grosuplje.

Nabiralna akcija za srečelov

Za veselico smo z nabiranjem prostovoljnih prispevkov in dobitkov pripravili srečelov. Od krajanov smo največkrat dobili razne predmete, ki jih niso več potrebovali. Dobili pa smo tudi žive dobitke – zajce, petelinčke, kokoši, pa tudi kakšen denar. Ljudje so se v glavnem lepo odzvali.

Nekoč pa smo naleteli na slab dan neke gospodinje. Odslovila nas je z ne najlepšimi besedami. Natanko čez teden dni pa je zatulila gasilska sirena. Klicala nas je prav k tisti hiši. Gorelo je gospodarsko poslopje. »Fantje, pomagajte, pomagajte, rešite kravo, zajce, kure,« so bile besede obupane gospodinje.

Od takrat smo bili gasilci pri tej hiši vedno dobrodošli.

Janez Brodnik